

РЕЦЕНЗІЯ
на дисертаційну роботу Кравець Юлії Олегівни
«Формування соціально-психологічної компетентності підлітків з
порушеннями інтелектуального розвитку»,
представлену на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
за спеціальністю 053 «Психологія»

Актуальність теми дисертаційної роботи. Актуальність теми дисертаційного дослідження «Формування соціально-психологічної компетентності підлітків з порушеннями інтелектуального розвитку» обумовлена зростаючою потребою в інтеграції таких підлітків у суспільство. У сучасному світі, де соціалізація осіб з особливими потребами стає одним із пріоритетних напрямків освітньої та соціальної політики, важливо забезпечити всім дітям рівні можливості для розвитку та самореалізації.

Підлітки з порушеннями інтелектуального розвитку часто стикаються з труднощами у встановленні соціальних зав'язків, що ускладнює їх адаптацію в суспільстві. Формування соціально-психологічної компетентності дозволяє їм ефективніше взаємодіяти з оточуючими, розвивати емоційний інтелект і самостійність. Розвиток таких компетенцій сприяє покращенню їх якості життя, знижує ризик соціальної ізоляції та підвищує рівень їхньої адаптації у різних життєвих ситуаціях. Науково обґрунтовані методи та підходи до формування цих компетенцій можуть бути корисними не лише для педагогів і психологів, а й для батьків, що виховують дітей з особливими потребами. Вивчення цієї теми сприятиме підвищенню ефективності педагогічних та психокорекційних програм, спрямованих на підтримку підлітків з порушеннями інтелектуального розвитку.

Теоретичні аспекти компетентнісного підходу в освіті та соціалізації дітей з порушеннями інтелектуального розвитку була предметом численних вчених (О. Боряк, Л. Барінова, Н. Гончарук, М. Грудок-Костюшко, В. Засенко, Л. Прохоренко, Г. Соколова, К. Тороп та ін.). Втім, проблема соціально-психологічної компетентності підлітків з порушеннями інтелектуального розвитку вивчалася локально і не була предметом цілісного дослідження в галузі

спеціальної психології. Відтак, дослідження соціально-психологічної компетентності підлітків з порушеннями інтелектуального розвитку представляє значний науковий інтерес, а отримані результати матимуть практичну значущість.

Наукова новизна дослідження полягатиме в тому, що авторкою вперше: розроблено програму формування соціально-психологічної компетентності підлітків з порушенням інтелекту, яка містить елементи психокорекційного тренінгу, консультативно-корекційну групову і індивідуальну роботу та різні форми тренінгу; розроблено чотирифакторну модель соціально-психологічної компетентності підлітків з порушенням інтелекту, яка містить чотири фактори: «Ворожо-агресивний» фактор з ознаками ускладненої комунікації; «Амбівалентно-включений» фактор з ознаками як неускладненої, так і ускладненої комунікації; «Довірливо-комунікативний» фактор з ознаками неускладненої комунікації та «Сензитивно-приймаючий» фактор з ознаками неускладненої комунікації; виділено та обґрунтовано основні компетенції, які складають цілісний конструкт соціально-психологічної компетентності підлітків з порушенням інтелекту – соціальні (довіра до світу, прийняття інших людей), комунікативні (вираженість поведінки у сфері включеності або виключеності в системі комунікації), особистісні (доброзичливість, ступінь вираженості ворожості, агресивності); виділено п'ять основних комунікативних характеристик соціально-психологічної компетентності підлітків з порушенням інтелекту (емоційно – мовленнєві особливості партнерів по спілкуванню; здатність до соціальної перцепції партнерів по спілкуванню; ставлення (звертання) підлітків один до одного; ступінь розвиненості соціально-організаційних компетенцій в процесі взаємодії; вплив на виникнення комунікативних труднощів інтенсивності взаємодії, кількості партнерів по спілкуванню); з'ясовано особливості соціального, комунікативного та особистісного компонентів в структурі соціально-психологічної компетентності підлітків з порушенням інтелекту: висока довіра до світу та людей, що може заважати саморозвитку та обмежувати можливості адаптації дітей до соціуму, підвищує індивідуальну віктимність; психологічна незахищеність, тривожність, комплекс неповноцінності, ворожість, недовіра до себе, конфліктність,

депресивність; проблеми в оцінюванні оточуючих, гіперактивність партнера зі спілкування, занадта жестикуляція та міміка, швидкий темп мовлення; поглиблено та уточнено: зміст понять «соціально-психологічна компетентність», «особистість підлітка з порушенням інтелекту»; наукове уявлення про психологічну оцінку соціально-психологічної компетентності підлітків з порушенням інтелекту; набули подальшого розвитку: основні положення компетентнісного підходу в навчанні і вихованні підлітків з порушенням інтелекту; наукові уявленні про можливості соціалізації та соціальної адаптації підлітків з порушенням інтелекту.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що: розроблена програма формування соціально-психологічної компетентності підлітків з порушеннями інтелектуального розвитку може використовуватися у процесі корекційно-розвивального навчання дітей з порушенням інтелекту; обґрунтована й апробована система діагностичних завдань може використовуватися для розроблення діагностичних методик соціально-психологічної компетентності підлітків з порушенням інтелекту; визначені експериментальним шляхом особливості соціально-психологічної компетентності підлітків з порушенням інтелекту можуть використовуватися у диференційній діагностиці особистісного розвитку дітей особливими потребами; виділенні основні психолого-педагогічні умови формування соціально-психологічної компетентності підлітків з порушенням інтелекту, які можуть використані в роботі практичних психологів та педагогів; результати дослідження можуть бути корисними при підготовці здобувачів вищої освіти, підвищенні кваліфікації педагогічних кадрів.

Результати дослідження впроваджено у практичну діяльність закладів освіти, що підтверджено відповідними довідками.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків та рекомендацій, що сформульовані в дисертації. Вірогідність результатів дослідження забезпечується: методологічним та теоретичним обґрунтуванням вихідних його положень; застосуванням системи методів, адекватних меті, предметові та завданням дослідження.

Достовірність результатів роботи підтверджується широким оприлюдненням й

апробацією основних положень та результатів дослідження на науково-практичних заходах міжнародного та всеукраїнського рівнів, шляхом обговорення результатів дисертаційного дослідження на засіданнях відділу психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими потребами Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України.

Публікації. Основний зміст та результати дослідження відображено у 11 публікаціях (6 одноосібні), з них: 7 статей у наукових фахових виданнях України, публікацій, 3 тез апробаційного характеру, 2 інших.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Слід зазначити, що під час роботи з дисертацією порушень вимог не виявлено, текст роботи оригінальний. Аналіз публікацій дисертантки засвідчив їх відповідність вимогам щодо оприлюднення результатів дослідження.

Зауваження та рекомендації щодо оформлення та змісту дисертації.

Акцентуючи увагу на достатньо високому науковому рівні дисертаційної роботи Кравець Юлії Олегівни як в теоретичному, так і практичному аспектах, слід виділити окремі зауваження та висловити деякі побажання:

1. У 2 розділів підрозділі 2.1. здобувачка наводить дані щодо рівнів довіри до світу та інших людей в групах підлітків з порушеннями інтелектуального розвитку та зі збереженим інтелектом. На думку авторки, на відміну від підлітків з порушеннями інтелекту, діти зі збереженим інтелектом демонструють більш рівномірну картину ставлення до світу, в якій домінує середній рівень довіри до світу та інших людей. Таке твердження потребує уточнення та розлогої авторської позиції.
2. Розглядаючи особливості комунікативного компонента в структурі соціально-психологічної компетентності підлітків з порушеннями інтелектуального розвитку здобувачка вводить поняття соціальної «включеності» та «виключеності». Підкреслюючи важливість використання нової наукової термінології, вважаємо за доцільне відмітити, що поняття соціальної «включеності» та «виключеності» необхідно наповнити психологічним змістом більш детально.

3. У дисертаційному дослідженні зустрічаються стилістичні і граматичні огріхи, орфографічні неточності, технічні вади тощо.

Проте висловлені зауваження та пропозиції не впливають на загальну високу оцінку дисертацій, яка є зразком ретельного, змістового і добре проведеного дослідження. Слід наголосити на самостійності дослідження, авторському формулюванні теоретичних засад роботи, оригінальності та винахідливості у розробленні поставлених завдань.

Дисертаційна робота Кравець Юлії Олегівни «Формування соціально-психологічної компетентності підлітків з порушеннями інтелектуального розвитку», є самостійною, завершеною науково-дослідною роботою, яка за актуальністю, науковою новизною, практичним значенням, обсягом проведених досліджень відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №44 від 12 січня 2022 року, а її авторка заслуговує присудження ступеня доктора філософії у галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія.

Рецензент:

кандидат психологічних наук,
старший дослідник,
завідувач відділу психолого-педагогічного
супроводу дітей з особливими потребами
Інституту спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України

 Ольга БАБЯК

